

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.7, november 2015

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Jon Tafdrup

Tilsyn ved ph.d. Dorthe Dunckerdr.phil. Hanne Ruus

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2023

Indledning til

Danske Kæmpeviser til Skole-Brug udvalgte og tillæmpede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Værkets anledning
- 2 Folkevisestrident
 - 2.1 Grundtvig og polemikken
 - 2.2 Stridens kronologi
- 3 Ældre folkeviseudgaver og Grundtvigs forlæg
 - 3.1 De ældre udgaver i Grundtvigs eje
 - 3.2 Forlæg
- 4 Værkets organisering og Grundtvigs bearbejdelser af forlæggene
 - 4.1 Opbygning og indhold
 - 4.2 Forkortelser af viserne
 - 4.3 Omskrivninger af folkeviseformler
 - 4.4 Arkaiseringer og moderniseringer
 - 4.5 Ad usum delphini
 - 4.6 Metriske ændringer
- 5 Værkets placering i Grundtvigs forfatterskab
 - 5.1 Grundtvigs interesse for folkeviser
 - 5.2 Grundtvigs tidligere folkevisebearbejdelser
- 6 Dronninger og antologier
 - 6.1 En gave til en dronning
 - 6.2 Genoptryk, melodier og antologier
 - 6.3 Højskolesangbogen
- 7 Senere forskning

1 Værkets anledning

I 1840 havde både Adam Oehlenschläger og Christian Winther udgivet folkeviser (henholdsvis *Gamle danske Folkeviser* og *Kjæmpeviser, hvis melodier ere harmonisk bearbejdede af Prof. Ridder Weyse*), men der var stadig et behov for både større og bedre udgaver. Især Oehlenschläger havde bearbejdet viserne kraftigt ud fra sin egen smag, bl.a. havde han slettet de fleste omkvæd. Winthers udgave rummede teksterne til første halvdel af C.E.F. Weyses *Halvtredsindstve gamle Kæmpevise-Melodier, harmonisk bearbejdede* (1840-1842) og blev derfor mere populær.

Grundtvigs samling af folkeviser til skolebrug udkom i oktober 1847 – midt under den såkaldte folkevisestrud. Striden var optrappet i kølvandet på sønnen Svend Grundtvigs “Plan til en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser” (februar 1847) – det pilotarbejde, der skulle blive til mammutværket *Danmarks gamle Folkeviser* (forkortet DgF). Støttetilsagn fra Samfundet til den danske Literaturs Fremme var givet; og striden havde nået nye højder, kulminerende i efteråret 1847.

Læs mere

Udgiverselskabet m.m., Samfundet til den danske Literaturs Fremme, der var blevet stiftet i 1827, havde i 1846 givet tilsagn om at bekoste en stor folkeviseudgave og kom til at stå bag de fem første bind af *Danmarks gamle Folkeviser*, som Svend Grundtvig blev udgiver af.

N.F.S. Grundtvig udgav da i oktober denne samling på 72 folkeviser, forsynet med et tilegnelsesdigt til den danske ungdom.

Grundtvig hentyder til den verserende folkevisestrud i sit to sider korte forord, men tilføjer, at han snarere udgiver viserne, fordi professor C.R.F. Maribo havde efterlyst en udgave til skolebrug, end fordi han med værket ønsker at bidrage til striden (s. [VII]). Dét gjorde han til gengæld i en lille pjece (Grundtvig 1847b, [se afsnittet: Stridens kronologi](#)).

2 Folkevisestruden

Striden gjaldt først og fremmest udgivelsesprincipper, og her stod flere synspunkter over for hinanden. De forskellige holdninger brødes både i folkeviseudgivelser og i debatindlæg i forskellige tidsskrifter i slutningen af 1840'erne. Striden blev grundigt gennemgået af Carl S. Petersen i begyndelsen af 1900-tallet (Petersen 1905), men allerede i 1853 kunne Folmer Dyrland i en artikel i *Holbæk Amts Avis* (23. marts) dele folkevisestrudens deltagere op i tre lejre med hver deres særpræg og hver deres frontkæmpere:

- Moderniserende (dvs. foryngende), fx historikeren Christian Molbech,

Antikiserende (dvs. forældende eller arkaiserende), fx litteraturhistorikeren N.M. Petersen,

- Konserverende (dvs. bevarende), først og fremmest Svend Grundtvig.

Hovedaktørerne i striden var Svend Grundtvig og Christian Molbech (N.F.S.' ungdomsven). Som udgiver kan N.F.S. Grundtvig ikke placeres entydigt i nogen af de tre lejre, idet han både moderniserer og arkaiserer ([se afsnittet herom](#)), samtidig med at han også indimellem drejer indholdet af viserne i mere kongetro eller stueren retning.

I det lange løb blev det den meget unge Svend Grundtvigs udgivelsesprincipper, der sejrede, og som resulterede i tolvbindsværket *Danmarks gamle Folkeviser* (DgF, 1853-1976).

2.1 Grundtvig og polemikken

Det er om folkevisestriden hævdet, at modstanden mod DgF først og fremmest gjaldt Svend Grundtvigs far, N.F.S. Grundtvig (jf. Bang 1972, s. 344; [se oversigten](#)). Modviljen mod Svend Grundtvigs plan var for nogens vedkommende så voldsom, at det ikke var nok at ytre den i dagblade og tidsskrifter. Fader Grundtvig kom således sin søn til undsætning i en hel bog, et lille stridsskrift, *Om Kæmpeviser-Bogen, en Stemme mod Hr. Levins, Hr. Liebenbergs o.s.v. af Nik. Fred. Sev. Grundtvig* (1847b, [se indledning til denne her](#)). Svend Grundtvig forsvarede derudover sig selv i et næsten 80 sider langt stridsskrift, *Etatsraad Molbech og Kæmpeviserne, et Stridsskrift af Svend Grundtvig* (1848a), der minutiøst gennemgik Molbechs forhastede viseudgave fra slutningen af 1847, *Et hundrede udvalgte Danske Folkeviser, hidtil utrykte, samlede og udgivne af C. Molbech*, og påpegede dens fejl, mangler, inkonsekvenser og misforståede forbedringer.

Som allerede titlen på det lille skrift angiver, rettede N.F.S. Grundtvig især skytset mod udgiveren (og digteren) Frederik Ludvig Liebenberg og den stridbare litterat og sprogmand Israel Salomon Levin. Disse to havde bl.a. i *Berlingske Tidende* (28. september 1847) og *Fædrelandet* (20. september 1847) protesteret mod Svend Grundtvigs udgivelsesplaner, der blev understøttet af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. Især Levins kritik gik på, at udgaven kun ville blive en materialesamling, og at de folkevisehåndskrifter, der havde tilhørt 1500- og 1600-tallets adelsdamer, var så fulde af 'stavefejl' og andre forsyndelser mod korrekt dansk sprogbrug, at deres visenedtegnelser umuligt kunne være til glæde for en større offentlighed. Han havde året forinden udtalt sig meget stærkt om netop den danske retskrivning (Levin 1846). Liebenberg og Levin ønskede i stedet, hvad de kaldte en kritisk, dvs. udvalgt, udgave af de gamle folkeviser. Dette skal ses i modsætning til den planlagte udgave, der for dem kun ville blive en uredigeret samling, hvoraf mindst to tredjedele ville være uden værdi. Og det er lige præcis hér, at N.F.S. Grundtvig satte ind. Han forstod simpelthen ikke, hvordan de to herrer (og Christian Molbech med) kunne udtale sig om det store materiale, som de ikke engang havde set.

Netop en udgave med det samlede visemateriale ville efter Grundtvigs mening i endnu

højre grad end en kritisk (men selektiv) udgave kunne blive et idéreservoir for digterne:

Hr. Levin leer rigtignok høit ved den Tanke, at en *begeistret Digter* skulde slaa op i saadan en tyk, *ildstavet*, kiedsommelig Bog, for at see en *Kæmpevise* i sin ældste, oprindelige Skikkelse, men, med Hr. *Levins* Tilladelse, jeg leer igien ad hans Forestilling om en *Dansk Digters* Begeistring, og skammer mig ingenlunde ved at bekiende, at jeg ganske nylig tit har gjort hvad Hr. *Levin* finder latterligt, ved at eftersee og betænke *hvert Ord* i de *Kæmpeviser*, jeg holdt meest ad, saaledes, som de meget *slet stavede* findes i Haandskriften fra Karen Brahes Bibliothek, og ønskede kun at have *hvert Bogstav* trykt, saa Læsningen var saameget lettere, og kunde komme Alle tilgode (1847b, s. 16).

På det personlige plan fremhæver Grundtvig sønnens udgiverkvaliteter (1847b, s. 4, 8 og 10), som allerede havde vist deres værd ved udgivelsen af *Engelske og Skotske Folkeviser, fordanskede af Svend Grundtvig* (1842-1846), og hans personlige egenskaber (s. 18 f.). Grundtvig stiller Samfundet til den Danske Literaturs Fremme op som det idealistiske modstykke til "*vor Boghandel*" som begreb (s. 8 f.), der kun ville se på fortjenesten. Samfundet derimod "har paataget sig at bekoste" den store udgave (s. 8). En anden linje i Grundtvigs pjece er den nationale: "jeg vil tillige, saavidt muligt, sætte den Danske Læser istand til selv at dømme, paa hvis Side han, som Dansk, maa træde" (s. 3). I Grundtvigs øjne vil værket blive "til Folke-Ære og til Folke-Gavn" (s. 10).

Det lille hæfte, hvis indhold var rettet mod Levin og Liebenberg, blev Grundtvigs sidste indlæg i debatten, mens striden fortsatte.

2.2 Stridens kronologi

I kronologisk orden kan en oversigt over vigtige punkter i folkevisestriden og dens forløbere se således ud:

1838	N.F.S. Grundtvig køber det folkevisehåndskrift, der senere kommer til at gå under navnet "Grundtvigs kvart". Håndskriftet var med til at vække sønnen Svend Grundtvigs interesse for folkeviser og bidrager med flere viser til faderens udgave fra 1847
1842-1846	Svend Grundtvig oversætter og udgiver en tobindssamling med titlen <i>Engelske og Skotske Folkeviser, fordanskede af Svend Grundtvig</i> .
8. december 1843	Sammen med Christian S. Ley udsender Svend Grundtvig et opråb til den danske befolkning i <i>Dansk Folkeblad</i> nr. 45 om at indsende viser til Samfundet til den danske Literaturs Fremme (herefter Samfundet).
december 1843 - januar 1844	Svend Grundtvig kommer med første udspil til en folkeviseudgave, artiklen "Om en ny Udgave af Danmarks Kæmpeviser" i <i>Dansk Folkeblad</i> .
1846	Bestyrelsen i Samfundet accepterer Svend Grundtvigs udkast til en stor, samlet folkeviseudgave.

februar 1847	Svend Grundtvig udgiver <i>Plan til en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser</i> (herefter <i>Planen</i>). Den ledsages af en prøve på "Harpens Kraft", som kun Samfundet modtager.
marts 1847	<i>Planen</i> genoptrykkes med tre viser.
september 1847	Svend Grundtvig udgiver <i>Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme</i> (herefter <i>Prøven</i>).
20. september 1847	Israel Levin offentliggør artiklen "Plan og Prøve af en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser for Samfundet til den danske Literaturs Fremme, ved Svend Grundtvig" i <i>Fædrelandet</i> .
28. september 1847	F.L. Liebenberg offentliggør artiklen "Et Par yderligere Bemærkninger om den bebudede nye Udgave af de gl. Folkeviser" i <i>Berlingske Tidende</i> .
o. 16. oktober 1847	Grundtvig udgiver <i>Danske Kæmpeviser til Skole-Brug udvalgte og tillæmpede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig</i> .
oktober 1847	Christian Molbech udgiver <i>En Betænkning over den bebudede nye Udgave af en Material-Samling af Danmarks gamle Folkeviser</i> .
23. oktober 1847	<i>Om Kæmpevise-Bogen, en Stemme mod Hr. Levins, Hr. Liebenbergs o.s.v. af Nik. Fred. Sev. Grundtvig</i> udkommer.
december 1847	<i>Planen</i> og <i>Prøven</i> trykkes i udvidet skikkelse.
december 1847	Molbech udgiver et hæfte med 14 folkeviser: <i>Et hundrede udvalgte Danske Folkeviser, hidtil utrykte, samlede og udgivne af C. Molbech</i> . Der kom ikke flere hæfter.
januar 1848	N.M. Petersen udgiver <i>Om udgivelsen af kæmpeviserne</i> . Heri kritiserer han bl.a. Molbechs sproghistorisk ukorrekte moderniseringer i folkeviseudgaven fra december 1847.
januar 1848	Molbech udgiver <i>Om de gamle danske Folkevisers Beskaffenhed og Forhold, deres Skikkelse i Haandskrifterne og trykte Udgaver, og om Grundsætningerne for deres Udgivelse</i> .
januar 1848	Svend Grundtvig svarer med <i>Etatsraad Molbech og Kæmpeviserne, et Stridsskrift af Svend Grundtvig</i> .
januar 1848	Molbech fortsætter kritikken af Svend Grundtvig med <i>Kritiske Bemærkninger og Resultater, angaaende den Grundtvigske Udgave, Materialsamling og Kildesamling af gamle danske Folkeviser</i> (dateret 18. januar 1848).

I løbet af sidste halvdel af 1847 og første del af 1848 kom dertil en snes artikler i *Fædrelandet*, *Berlingske Tidende* og *Kjøbenhavnsposten*. Molbechs folkeviseudgave fra december 1847 var både et praktisk og teoretisk led i folkevisestriden, og den kritiserede N.F.S. Grundtvigs udgave direkte.

3 Ældre folkeviseudgaver og Grundtvigs forlæg

3.1 De ældre udgaver i Grundtvigs eje

I folkevisernes udgivelseshistorie kunne man i 1840'erne se tilbage på flere hovedværker: Anders Sørensen Vedels *Hundredvisebog* fra 1591 og den godt hundrede år yngre opfølger ved Peder Syv (oftest kaldet "Tohundredvisebogen") fra 1695 med det dobbelte antal viser.

Læs mere

Vedels udgave bestod af tre afdelinger, og der henvises derfor til viser herfra med I, II eller III samt et nummer, mens henvisninger til viser, som udelukkende findes hos Syv, sker med IV samt et nummer.

Begge var kommet i adskillige oplag i løbet af 1600- og 1700-tallet (Henningsen 1959, s. 53-84). 1700-tallet havde efter engelsk forbillede budt på to bind med titlen *Levninger af Middelalderens Digtekunst* (herefter *Levninger*): et ved Bertel Sandvig (1780, anonym) og et ved Rasmus Nyerup (1784). Restoplaget af disse gik tabt ved Københavns brand i 1795. I begyndelsen af 1800-tallet var Werner Abrahamson, Rasmus Nyerup og Knud Lyne Rahbeks fembindsudgave, *Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen* (1812-1814; herefter Abrahamson, Nyerup og Rahbek), den gængse. I 1847 ejede Grundtvig både Syv (i original fra 1695) og Abrahamson, Nyerup og Rahbek, som i hans bibliotek var indbundet i to bind. Disse værker har numrene 2452, 2453 og 2454 i hans Bogfortegnelse fra 1839. Grundtvig brugte gerne viseopskrifter fra begge værker i sin udgave. Grundtvig ejede også *Levninger*, men det ser ikke ud, som om han har brugt viser herfra som forlæg.

Vedels og Syvs udgaver havde skabt tradition for at udgive viser i portioner à 100, så Grundtvig så sig åbenbart nødsaget til at undskylde, at han kun bragte "halvfjerdsindstyve" (s. [VII]). Faktisk rummer bogen 72 viser.

3.2 Forlæg

Når man ser på, hvor mange ændringer Grundtvig har foretaget i hver eneste vise, kan det forekomme mere rigtigt at kalde forlæggene inspirationskilder, men jeg vælger det neutrale (og kortere) 'forlæg'. Vedel og Syv er storleverandører. Ud af visebogens 72 kan man finde forlæg i deres værker for de 50. Hvis man indimellem falder over formuleringer, der ikke findes hos Vedel og Syv, kan de stamme fra Abrahamson, Nyerup og Rahbek. 51 viser ud af Grundtvigs 72 findes i denne udgave – herunder 9, som ikke er hos Vedel og Syv. Samtidig har Vedel og Syv andre 9, som ikke er med i Abrahamson, Nyerup og Rahbek. Resten overlapper hinanden, men det er tydeligt, at Grundtvig som regel foretrækker Vedels og Syvs versioner frem for den nyere udgaves.

Herudover benyttede Grundtvig et par af de håndskrifter, som Svend arbejdede med. Grundtvig angiver i sit forord, at han bringer syv viser, der ikke tidligere har været

trykt. I den kronologiske indholdsfortegnelse s. IX f. har han mærket disse viser med en asterisk. Det drejer sig om: *Græshoppen* (DgF 59), *Runegaard* (DgF 12), *Hevnersværdet* (DgF 25), *Linde-Møen* (DgF 66), *Ælvehjem* (DgF 45), *Brodermordet* (DgF 340), *Systemordet* (DgF 95); (se også Toldberg 1946, s. 128). De to sidstnævnte stammer måske fra mundtlig optegnelse, mens de øvrige har kunnet findes i forskellige folkevisehåndskrifter.

Især to håndskrifter skal fremhæves, nemlig Karen Brahes folio (dateret o. 1570) og Grundtvigs kvart (dateret til 1656). Grundtvig havde i 1838 købt det sidstnævnte for 2 rigsbankdaler. Karen Brahes folio havde i mere end 200 år ligget upåagtet hen i biblioteket i Odense adelige Jomfrukloster (grundlagt af Karen Brahe), men var blevet omtalt i 1839 af Caspar Paludan-Müller, der i tidsskriftet *Brage og Idun* udgav visen om Axel og Valborg (DgF 475) i versionen herfra. Karen Brahes Arkiv hører i dag under Roskilde Kloster.

4 Værkets organisering og Grundtvigs bearbejdelser af forlæggene

4.1 Opbygning og indhold

Bogen begynder med et tilegnelsesdigt og en fortale af Grundtvig selv. Digtet er ikke i egentlig folkevisestil, men strofeformen (og 1.-strofens indhold) stammer fra en svensk folkeviser, hvis stadigt brugte melodi er med i Abrahamson, Nyerup og Rahbek (1814, bind 5, s. LXXXIV). Herefter følger en indholdsfortegnelse med visetitler og selve viserne. Sidst i bogen findes et alfabetisk register efter visernes førstelinjer.

Udvalget rummer 10 kæmpeviser, 24 trylleviser, 21 historiske viser i 22 opskrifter (dvs. to af viserne bærer samme nummer i standardværket DgF) og 12 riddervisere.

Læs mere

DgF rummer 32 kæmpevisenumre, 82 tryllevisenumre, 68 historiske visenumre og 357 ridder-, roman- og efterslætsvisenumre. Hvert nummer rummer et antal varianter, kaldet *opskrifter* (nogle har over 30), hvoraf mange yderligere eksisterer i flere *afskrifter* (dvs. nærtbeslægtede redaktioner, der evt. er let redigerede afskrifter efter hinanden).

Fire af viserne blev ikke optaget i DgF. Af disse fire findes dog én vise i 'søsterudgaven' *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530-1630*, som indeholder især de lyriske og historiske viser fra folkevisehåndskrifterne, der ikke var folkeviser, skønt de formentlig var lige så gamle som disse (Grüner-Nielsen & Kristensen 1912-1931).

Selv om Grundtvig havde til hensigt at lave en folkeviserudgave, er de første to viser, *Kragemaal* og *Dannevirke*, ikke folkeviser efter de kriterier, som senere indirekte skulle fremgå af DgF. Ingen af viserne har den strofiske opbygning, der er den del af genredefinitionen. Desuden er *Dannevirke* ikke anonym, men forfattet af Laurids

Kok. Grundtvig har imidlertid kunnet finde dem i Syvs "Tohundredvisebog" og mente formodentlig derfor, at de alligevel havde deres berettigelse i en folkevises udgave. Af det meget korte forord er det ikke muligt at udlede hans genreafgrænsninger, men hans udvalg afspejler en forkærlighed for historiske viser og trylleviser.

Grundtvig finder af og til på en titel, der hverken svarer til de i dag kendte eller tidligere udgavers. De 72 viser er i den fortløbende indholdsfortegnelse indordnet et system, der kan afspejle en form for indbyrdes kronologi i forhold til emnerne, især de historiske. Udgaven følger ikke den inddeling af viserne, som DgF siden har gjort til standard, og som delvis bygger på Abrahamson, Nyerup og Rahbeks fra 1812-14.

Taget i betragtning, at der er tale om en udgave til unge mennesker, hvis kendskab til ældre danske ord næppe er særlig stort, er der forbløffende få ordforklaringer. Til gengæld anbringes de dér, hvor man har brug for dem, nemlig som fodnoter på de relevante sider. Grundtvigs mange moderniseringer opvejer desuden i nogen grad forlæggernes svært forståelige ældre ordforråd og ordformer. Som regel kan man stole på Grundtvigs forklaringer.

4.2 Forkortelser af viserne

Grundtvig gør mange indgreb i teksterne. Først og fremmest forkorter han kraftigt, mens han kun i få tilfælde selv digter en strofe eller to til. En optælling viser, at viserne i hans versioner er kraftigt forkortet. Bogens viser har fra 10 til 200 strofer i forlæggene og fra 9 til 120 strofer hos Grundtvig. Den største afvigelse forekommer ved *Hellig-Olav og Troidene* (DgF 50), hvor forlægget (Vedel og Syv) har 51 strofer, hvoraf Grundtvig kun bruger de 19. Den gennemsnitlige 'udnyttelse' er 76%. Grundtvig undgår bevidst at gentage hele scener eller strofer med næsten identisk indhold. Han udelader fx også strofer, der handler om specielle karaktertræk ved mennesker fra forskellige landsdele, som i *Hr. Tønne fra Als* (DgF 34). Det er måske et forsøg på ikke at støde specielle grupper fra sig, altså en bevidst refleksion over publikum, der er skoleungdommen i hele landet.

4.3 Omskrivninger af folkeviseformler

Noget af det mest karakteristiske ved folkeviser er, at stroferne er bygget op af faste vendinger eller formler. Disse fungerer som 'byggesten' og er medvirkende til, at en sanger under fremførelsen ikke behøver at huske hele tekster udenad, men kan 'genskabe' en vise på stedet ved hver ny fremførelse, når blot persongalleri og handlingsgang ligger fast (Pedersen 2001). Det er værd at bemærke, at Grundtvig undlader at bruge de mest gængse formler. For eksempel skaber han en række variationer over formlen 'det vil jeg for sandingen sige', som han med stor opfindsomhed helt undgår. Vendingen at 'smile under skind', der i folkeviserne antyder, at den smilende har bagtanker, erstattes af formuleringer, som ikke giver de samme konnotationer. Også bryllupsformlerne undergår forvandling (se skemaet nedenfor).

I følgende skemaer er forlæggernes ordlyd, stavemåder og findested anført i første kolonne, mens Grundtvigs omskrivninger følger i anden. Skråstreg angiver evt.

linjeskift. Om findestederne,: [se afsnittet: Ældre folkeviseudgaver](#).

Det vil jeg for Sandingen sige (efter Vedel II 25, DgF 135C)	Og Blad hun vendte saa sørgelig (<i>Dronning Dagmars Død</i>)
Det vil ieg for Sanden sige (efter Vedel I 5, DgF 7H)	Ei vil jeg dølge hvad Sandhed er (<i>Sivard Snarensvend</i>)
Det vil jeg for Sanden sige (efter Vedel I 22, DgF 1B)	Hun saae paa den saa gladelig (<i>Thors-Hammeren</i>)
Det vil jeg for sanden sige: / Saa kostelig ere mine heste (efter Syv IV 82, DgF 112F)	Men ei paa mange Mile nær / Der er saa gode Heste (<i>Vildskytterne</i>)
thett well ieg for sandingenn sygge [sige] (efter Karen Brahes folio nr. 102, DgF 354B)	Den Herre, han var baade rig og glad (<i>Ebbe Skammelsen</i>)
Nu haver stolten Signelild forvunden ald sin harm: / Hun sover hver nat udi en Konge-Søns arm (efter Syv IV 34, DgF 65Ab)	Det haver stolt Signelil' for sin Bøn, / Hun favner den ypperste Kongesøn (<i>Lindorme-Bruden</i>)
Daa smiler Daner-kongen vnder skiend (efter Karen Brahes folio nr. 40, DgF 237B)	Da tog Dannerkongen den Mø i Favn (<i>Lykkespil</i>)
oc smiler hand vnder Skind (efter Vedel I 22, DgF 1B)	Saa raser man i Ungdommen (<i>Thors-Hammeren</i>)
Æblebarn (efter Syv IV 23, DgF 475 C; udtrykket betegner i folkeviserne den lykkelige barndom)	ædle Barn (<i>Axel og Valborg</i>)

4.4 Arkaiseringer og moderniseringer

Det, der først og fremmest springer en folkevisekender i øjnene, er, at Grundtvig på én gang arkaiserer og moderniserer – indimellem i samme strofe.

Tinge frem [...] / mangen Mand (efter Vedel II 18, DgF 116b)	Thing Fram [...] / mod ham (<i>Sorte-Plog</i>)
at Dagmar skulde dø saa vng (efter Vedel II 25, DgF 135C)	At døe skulde Dagmar hin unge (<i>Dronning Dagmars Død</i>)
gaar de (efter Vedel II 21, DgF 137B)	ginge de dem (<i>Den Danske Prindsesse i Sverrig</i>)
Frøiken (efter Vedel II 21, DgF 137B; her bruger Vedel samtidens ord for en kongedatter, 'frøken')	Jomfru (<i>Den Danske Prindsesse i Sverrig</i>)
Oc melte hand det, Herr Iffuer Lycke (efter Vedel II 44, DgF 159F)	Hr. Iver Lykke, han meldte med Skiel, (<i>Iver Lykke</i> , karakterisering af en talende)
Hør y thett (efter Karen Brahes folio nr. 102, DgF 354B)	Hil sidde I (<i>Ebbe Skammelsen</i>)
i ildenn som hun stuod (efter Abrahamson,	Hvor hun i Ild mon staae

Til trods for, at Grundtvig indimellem bruger sin historiske viden til at præcisere de ofte mangelfulde oplysninger i de historiske viser, kan han også omtolke forlæggets ord og erstatte dem med noget, der (formentlig) har været lettere at forstå for samtiden.

heder (bl.a. efter Vedel II 18, DgF 116b)	kalder (bl.a. <i>Sorte-Plog</i>)
krancke Stund (efter Vedel II 31, DgF 145N)	bange Stund (<i>Erik Glippings Død</i>)
herlige Ørss (efter Vedel II 21, DgF 137B)	prægtige Heste (<i>Den Danske Prindsesse i Sverrig</i>)
Usen (efter Vedel I 25, DgF 32B; ordet ussen betyder 'ulykkeligt')	Usalig (<i>Svenn Felding og den Tydske Dronning</i>)
mindet (efter Vedel II 1, DgF 52D)	kyssed (<i>Bonden i Vildenskov</i>)
stienstoffue (efter Karen Brahes folio nr. 102, DgF 354B; en stenstue er den del af (herre)gården, der er bygget i sten, og som følge deraf er mindre brændbar end dele af bindingsværk)	Storstue (<i>Ebbe Skammelsen</i>)

4.5 Ad usum delphini

Med tanke på målgruppen (skoleungdommen) prøver Grundtvig at moderere indholdet ved at omskrive eller forbigå de tydeligste seksuelle hentydninger.

ieg soffuer hoss eder i Nat (efter Vedel II 31, DgF 145N)	Her lyster mig helst at hvile (<i>Erik Glippings Død</i>)
Frue Ingeborg i besoff (efter Vedel II 31, DgF 145N)	Fru Ingeborgs Ære og Tro (<i>Erik Glippings Død</i>)
ved ære oc lempe skild (efter Vedel II 31, DgF 145N)	Med faure Ord bedaaret (<i>Erik Glippings Død</i>)
Bolden drev i jomfruens skiød, / Og gjorde kenderne blege (efter Syv IV 24, DgF 70Bc)	Og Bolden drev i Jomfrubur, / Han mon derefter gaae (<i>Ungen Svegder</i>)
y silcke-serck (efter Karen Brahes folio nr. 177, DgF 45a/b; beklædningsgenstanden er en silkeunderkjole)	Kaaben saa blaa (<i>Elvehjem</i>)
Jeg vil sove hos bruden i nat, / Jeg giver	Hr. Tyge har dertil mig sendt, / Jeg i

4.6 Metriske ændringer

Det er påfaldende, at Grundtvig ikke har villet gengive folkevisernes simple metrik, trods hans eget udsagn, “med det Øre, jeg har for Modersmaalet og Takten” (forordet s. [VII], se også Toldberg 1946, s. 126, og Pedersen 2013). Snarere har han anvendt den form, der i litteraturhistorien bliver omtalt som kunstballade.

Den traditionelle strofe i en folkevise består af fire verslinjer med henholdsvis 4, 3, 4, 3 trykstærke stavelser i verslinjerne og et frit antal tryksvage stavelser. Dertil kommer rim mellem anden og fjerde verslinje. Grundtvig gør stroferne helt regelmæssige, oftest således at første og tredje verslinje har rimet mandlig udgang (enstavelsesrim), mens andet og fjerde vers har rimet kvindelig udgang (tostavelsesrim). Derudover lader han stroferne i den enkelte vise følge samme (gerne jambiske) mønster, så visen bliver mere sangbar, idet alle strofer har samme stavelsesantal, så man hverken skal strække tekst eller melodi for at få det til at ‘gå op’. Det medfører, at Grundtvig meget ofte må bytte fuldstændigt om på ordenes rækkefølge for at opnå det kvindelige rim.

Mange melodier har formentlig været ukendte for ham, for han optrykker stort set ikke gentagelsesstrofernes specielle opbygning.

Læs mere

En vise med gentagelsesstrofeform er bygget op på den måde, at en strofes sidste 1-1½ verslinje gentages (synges) først i næste strofe.

Der er ikke noget system for, hvorvidt han gentager omkvæd (og eventuelle mellemkvæd) ved alle strofer, eller om han kun bringer dem ved første og sidste strofe.

5 Værkets placering i Grundtvigs forfatterskab

5.1 Grundtvigs interesse for folkeviser

Skønt Grundtvigs hovedinteresse i de tidligste voksenår var den nordiske mytologi, havde han kendt folkevisegenren siden sin ungdom. Allerede af hans [Bogfortegnelse fra 1805](#) fremgår det, at han dengang ejede et eksemplar af *Levninger*.

I 1809 havde Nyerup udsendt en prøve på den folkeviseudgave, han sammen med Rahbek og Abrahamson havde planer om at udgive, *Axel Thordsen og Skjøn Valborg, en norsk Ballade, med anmærkninger af R. Nyerup; som Prøve paa den ny Skikkelse, hvori Abrahamson, Rahbek, og Nyerup agte at udgive den saa kaldte Kjempevisebog*. Prøven rummede udelukkende den meget lange vise, Axel og Valborg (DgF 375). Denne prøveudgave kommenterede Grundtvig i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* nr. 49, 28. marts 1809. Toldberg anfører – noget uretfærdigt – at

Grundtvig på dette tidspunkt snarere interesserede sig for viserne som “filologiske aktstykker” end for deres egen skyld (1946, s. 126). I dag ville man snarere sige, at Grundtvig efterlyste oplysninger om, hvilke editionsmæssige kriterier udgiverne havde i sinde at lægge til grund for den samlede udgave.

5.2 Grundtvigs tidligere folkevisebearbejdelser

Grundtvig havde udgivet et par visebearbejdelser længe før 1847 (se i øvrigt *Bibliografien 2*, s. 313-319). Det drejer sig om:

- “Havfruen og Dane-Dronningen” i *Danne-Virke 1*, 1816.
- “Dannevirke” (som ikke er en folkevise, men en vise, “Thyre Dannebods Vise”, forfattet af Laurids Kok i slutningen af 1600-tallet) i *Danne-Virke 2*, 1817.

Grundtvig lod desuden en enkelt af viserne fra *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug* optrykke senere med små ændringer (se i øvrigt *Bibliografien 2*, s. 313-319):

- “Holger Danske og Stærk Didrik” i *Danskeren II*, 1849.

6 Dronninger og antologier

6.1 En gave til en dronning

I et brev til dronning Caroline Amalie skrev Grundtvig den 23. oktober 1847:

Vedlagt giver jeg mig den allerunderdanigste Frihed at sende D.M. to Expl. af en lille Kæmpevise-Samling, som jeg i disse Dage har udgivet, og som skal finde saa rivende Afsætning, at den synes at være efter Læseverdenens Smag, hvad naturligviis meget fornøier mig, da den er efter min, og Dronningen vil vist vise mig den Naade at række den lille Bog til Kongen, da jeg maaskee ikke saa snart kunde faa Adgang til Majestæten (Breve 2, s. 450).

Hermed skrev han ubemærket sig selv ind i en litteraturhistorisk tradition for med en folkeviseudgave at henvende sig til en dronning. Det havde Vedel gjort i fortalen til sin udgave i 1591, hvor dronningen var Christian 4.s moder, den folkeviseinteresserede dronning Sophie, og Syv fulgte ham i 1695 med en dedikation til dronning Charlotte Amalie, mens Abrahamson, Nyerup og Rahbek tilegnede deres værk til dronning Marie Sophie Frederikke.

6.2 Genoptryk, melodier og antologier

Danske Kæmpeviser udkom i andet oplag i 1875 på Karl Schönbergs forlag, tre år efter Grundtvigs død. Om denne udgave formoder Steen Johansen, at det er sønnen, Svend Grundtvig, der har besørget andet oplag, der i øvrigt har uændret ordlyd (*Bibliografien 2*, s. 319).

Ud over hvad der er nævnt i tekstredøgørelsen ([se afsnittet: Senere udgaver](#)), udkom der en folkelig melodisamling til værket ved Morten Eskesen i 1872 (Eskesen 1872).

Morten Eskesen var både forfatter og komponist og desuden en af friskolebevægelsens fremtrædende pionerer, der interesserede sig for folkeminder og støttede danskheden blandt sønderjyderne (Yde 1991, s. 306-308).

Endelig optræder mange af viserne i senere antologier. P.O. Boisens visebog, *Nye og gamle Viser af og for Danske Folk*, der kom i ni oplag i årene 1849-1870, gav mange af Grundtvigs tillempninger et videre liv, der rakte langt ud over selve visebogens.

6.3 Højskolesangbogen

Grundtvig angiver allerede i titlen, at udgaven er tillempet til skoleungdommen. Det kan derfor ikke undre, at *Højskolesangbogen* op gennem tiderne har bragt viser fra Grundtvigs udgave. Den seneste udgave (2006) bringer fire af sine 21 'folkeviser' i forkortede udgaver af netop Grundtvigs versioner – ud over tilegnelsesdigtet, "Jeg gik mig ud en sommerdag", der ret beset ikke er en folkevise. Hermed får Grundtvigs bearbejdelser stor indflydelse på menigmands oplevelse af folkevisen som genre. Samtidens ungdom fik efter moderne videnskabelige standarder et modereret billede af 'den ægte (gamle) folkevise' (hvis en sådan findes), men uanset kritikken er der næppe tvivl om, at Grundtvig har 'tillempet' ud fra en forestilling om, hvad der kunne bringe folkeviserne og forståelsen af dem ud til en større kreds. Og publikum fik en stor samling af viser, hvoraf en del tilmed levede videre i andre udgivelser, mens samtiden afventede sønnens mammutværk, DgF.

7 Senere forskning

Fordi Grundtvig ændrede så kraftigt, som han gjorde, har viserne i hans versioner ikke ligget til grund for viseforskningen. Hans versioner afspejler hverken den gamle adelsvisetradition eller den folketradition, som dele af 1800-tallet sværmede for. Ikke desto mindre har redaktørerne af sidste bind af *Danmarks gamle Folkeviser* (registerbindet) ment, at udgaven var væsentlig nok til at optræde i konkordanserne (DgF bind 12, s. 97). Og i Vilhelm Andersens og Carl S. Petersens *Illustreret Dansk Litteraturhistorie* (1929, s. 203) fremhæver sidstnævnte Grundtvigs udgave frem for fx Oehlenschlägers og Winthers.

Steen Johansen har i *Bibliografien* oplyst DgF-numre til de enkelte viser, men uden at angive præcis variant. Carl S. Petersen behandlede bogen i forbindelse med sin redegørelse for 'folkevisestriden' (Petersen 1905), mens Helge Toldberg i sin *Grundtvig som filolog* (1946, s. 126-128) bragte enkelte eksempler på Grundtvigs omdigtninger. Hans karakteristik er stadig rammende:

[Grundtvigs omskrivninger] har kostet mere Arbejde [sic] end Winthers, men betegner en vending bort fra den foreliggende overleveringsform i overensstemmelse med tidens pastichepaavirkede opfattelse af folkevisens væsen. Principielt er denne restitution af lignende karakter som i Abrahamsons, Nyerups og Rahbeks udg. (Toldberg 1946, s. 127).

Først i 2013 og 2016 er værket blevet grundigere behandlet, dvs. sat ind i en editionshistorisk sammenhæng (Pedersen 2016, in press), ligesom der foreligger en udførligere oversigt over arten af de mange ændringer, Grundtvig udsatte folkeviserne for (Pedersen 2013), som nærværende fremstilling både bygger på og på enkelte

områder uddyber.

8 Anvendt litteratur

- Abrahamson, Werner Hans Frederik, Rasmus Nyerup & Knud Lyne Rahbek (1812-1814) *Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen; efter A.S. Vedels og P. Syus trykte Udgaver og efter haandskrevne Samlinger udgivne paa ny*. København.
- Bang, Jørgen (1972) *Synspunkter på Folkevisen*. København.
- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- *Breve 2*, se Grundtvig, N.F.S. (1924-1926).
- Dyrlund, Folmer (1853) i *Holbæk Amts Avis*, 23. marts. Holbæk.
- Eskesen, Morten (1872) *Nordiske Sange til Brug ved Folkemøder, Skytteforeninger og Skoler*. København.
- *DgF*, se Grundtvig, Svend (1853-1976).
- Grundtvig, N.F.S. (1809) "Om den ny Udgave af Kæmpeviserne" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 49, 28. marts, sp. 792. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Havfruen og Dane-Dronningen" i *Danne-Virke 1*, s. 209-213. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) "Thyre Dannebods Vise" i *Danne-Virke 2*, s. 1-6. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1847a) *Danske Kæmpeviser til Skole-Brug udvalgte og tillæmpede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1847b) *Om Kæmpeviser-Bogen, en Stemme mod Hr. Levins, Hr. Liebenbergs o.s.v.* København.
- Grundtvig, N.F.S. (1849) "Holger Danske og Stærk Didrik" i *Danskeren 2*, s. 446-448. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 1-2. København.
- Grundtvig, Svend overs. (1842-1846) *Engelske og Skotske Folkeviser, fordanskede af Sverre Grundtvig*, bind 1-2. København.
- Grundtvig, Svend & Christian S. Ley (1843) "Om Kæmpeviserne, til danske Mænd og Quinder", i *Dansk Folkeblad* nr. 45, 8. december. København.
- Grundtvig, Svend (1843-1844) "Om en ny Udgave af Danmarks Kæmpeviser" i *Dansk Folkeblad*, nr. 48, 22. december, s. 197-201, og

51/52, s. 205-209. København.

- Grundtvig, Svend (1847a) *Plan til en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser*. København.
- Grundtvig, Svend (1847b) *Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme ved Svend Grundtvig*. København.
- Grundtvig, Svend (1847c) *Prøve paa en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme ved Svend Grundtvig* (2. oplag). København.
- Grundtvig, Svend (1848) *Etatsraad Molbech og Kæmpeviserne, et Stridsskrift af Svend Grundtvig*. København.
- Grundtvig, Svend m.fl. udg. (1853-1976) *Danmarks gamle Folkeviser*, bind 1-12. København.
- Grüner-Nielsen, Hakon & Marius Kristensen udg. (1912-1931) *Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530-1630*, bind 1-7. København.
- Henningsen, Gustav (1959) "Vedel og Syv og bogtrykkerne. En bibliografisk undersøgelse af Hundredvisebogen" i *Danske Studier*, s. 53-84. København.
- *Højskolesangbogen* (2006). Gylling.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.
- Levin, Israel Salomon (1846) "Nogle Betragtninger over dansk Sprog og dansk Retskrivning" i *Nordisk Literatur-Tidende*, nr. 43, 8. november, sp. 337-343, nr. 45, 22. november, sp. 353-360, nr. 48, 13. december, sp. 377-384 og nr. 49, 13. december [!], sp. 385-389. København.
- Levin, Israel Salomon (1847) "Plan og Prøve af en ny Udgave af Danmarks gamle Folkeviser for Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, ved Svend Grundtvig" i *Fædrelandet* nr. 222. København.
- Liebenberg, Frederik Ludvig (1847) "Et Par yderligere Bemærkninger om den bebudede nye Udgave af de gl. Folkeviser" i *Berlingske Tidende*, nr. 226, 28. september. København.
- Molbech, Christian (1847a) *En Betænkning over den bebudede nye Udgave af en Material-Samling af Danmarks gamle Folkeviser*. København.
- Molbech, Christian (1847b) *Et hundrede udvalgte Danske Folkeviser, hidtil utrykte, samlede og udgivne af C. Molbech*. København.

- Molbech, Christian (1848a) *Om de gamle danske Folkevisers Beskaffenhed og Forhold, deres Skikkelse i Haandskrifter og trykte Udgaver, og om Grundsætningerne for deres Udgivelse*. København.
- Molbech, Christian (1848b) *Kritiske Bemærkninger og Resultater, angaaende den Grundtvigske Udgave, Materialsamling og Kildesamling af gamle danske Folkeviser*. København.
- Nyerup, Rasmus udg. (1784) *Levninger af Middel-Alderens Digtekunst*, bind 2. København.
- Nyerup, Rasmus udg. (1809) *Axel Thordsen og Skjøn Valborg, en norsk Ballade, med anmærkninger af R. Nyerup; som Prøve paa den ny Skikkelse, hvori Abrahamson, Rahbek, og Nyerup agte at udgive den saa kaldte Kjempevisebog*. København.
- Oehlenschläger, Adam udg. (1840) *Gamle danske Folkeviser, udgivne til Almeenlæsning*. København.
- Paludan-Müller, Caspar (1839) "Skjön Volborg og Aslag Tordsen" i *Brage og Idun*, bind 2, s. 187-219. København.
- Pedersen, Vibeke A. (2001) "Formler i Dronning Sophies visebog" i Hanne Ruus & Flemming Lundgreen-Nielsen red. *Svøbt i Mår*, bind 3, s. 357-448. København.
- Pedersen, Vibeke A. (2013) "Gammel kærlighed ruster ikke - men kan sagtens puds. Om 'tillempningen' i Danske Kæmpeviser til Skole-Brug udvalgte og tillæmpede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig" i Dorthe Duncker, Anne Mette Hansen & Karen Skovgaard-Petersen red. *Betydning & Forståelse. Festskrift til Hanne Ruus*, s. 89-102. København.
- Pedersen, Vibeke A. (2016, in press) "Den danske folkevises editionshistorie" i Johnny Kondrup red. *Dansk Editionshistorie*. København.
- Petersen, Carl S. (1905) "Fra Folkevisestrident" i *Danske Studier*, s. 65-114. København.
- Petersen, Carl S. (1929) *Illustreret Dansk Litteraturhistorie*, bind 1. København.
- Petersen, Niels Matthias (1848) *Om udgivelsen af kæmpeviserne*. København.
- [Sandvig, Bertel udg.] (1780) *Levninger af Middel-Alderens Digtekunst*, bind 1. København.
- Syv, Peder (1695) *Et Hundrede Udvalde Danske Viser, Om Allehaande merkelige Krigs-Bedrivt og anden selsom Eventyr, Som sig her udi Riget*

Ved Gamle Kemper, Navnkundige Konger, oc ellers fornemme Personer begivet haver, af Arilds Tid til denne nærværende Dag. Forøgede med det Andet Hundrede Viser Om Danske Konger, Kæmper og Andre, Samt hosføiede Antegnelser, Til Lyst og Lærdom. København.

- Toldberg, Helge (1946) *Grundtvig som filolog*. København.
- Vedel, Anders Sørensen (1591) *It Hundrede vduaalde Danske Viser/ Om allehaande Merckelige Krigs Bedriff/ oc anden seldsom Euentyr/ som sig her vdi Riget/ ved Gamle Kemper/ Naffnkundige Konger oc ellers forneme Personer begiffuet haffuer/ aff arilds tid indtil denne neruærendis Dag*. Ribe.
- Weyse, Christoph Ernst Friedrich udg. (1840-1842) *Halvtredsindstyve gamle Kæmpevise-Melodier, harmonisk bearbejdede*. København.
- Winther, Christian udg. (1840) *Kjæmpeviser, hvis melodier ere harmonisk bearbejdede af Prof. Ridder Weyse, samlede og udgivne af Christian Winther*. København.
- Yde, Henrik (1991) *Det grundtvigske i Martin Andersen Nexøs liv*. København.